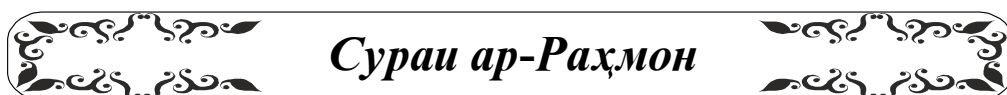

карома» гӯянд, яъне ҷои ҳурматшудагон, ҷои эҳсони Парвардигор, ҷое, ки шахси он ҷо насибдошта ҳамеша розӣ аст, маконе, ки меҳмонпазироии Худованд аст. Он ҷо мақоми сидқ (ростин) аст. Ҳеҷ гуна ботилу беҳудагӣ дар он макон нест. Ҳама ашёи дар онҷобуда саросар ҳақ аст. Тамоми ваъдаҳои Худованд дар он ҷо сидқан ошкор гардад. Ин ҳама назди он Худовандест, ки Ё бузургу холиқи ҳамаи ашё ва бар ҳама чиз молику бар ҳама кор қодир аст.

Худоё, албатта, Ту молику қудратмандӣ, он чӣ бихоҳӣ, аз амрат воқеъ шавад. Омода соз моро дар дори дунё ва дар дори охират ва бош бар ҷониби мо, мабош бар зарари мо. Илоҳо, бидеҳ моро дар дунё хубӣ ва дар охират хубӣ, нигоҳ дор моро аз азоби нор!

Бинобар гуфти Ибни Касир ҳазрати Расулulloҳ (с) дар намози Иди Қурбон ва Рамазон сураҳои «Қоф» ва «Қамар»-ро мехонданд. **Поёни сураи «Қамар» ва лиллаҳил ҷамд.**

*Дар Мадина нозил шуда, 55-умин сураи Қуръон буда,
аз 78 оят иборат аст.*

Аввалан бигӯем, ки ин сура баёнгари неъматҳои моддӣ ва маънавии Худованд аст, ки барои бандагони Худ арзонӣ доштааст. Он ба муолиҷа ва тарбияи ақидаи исломӣ равона гардидааст. Фазилати ин сура бисёр бузург аст. Аз хамин ҷиҳат дар ҳадис ворид гардида, ки **«Ҳар чизеро арӯс аст ва арӯси Қуръон сураи «ар-Раҳмон» бошад»**. Яъне соддатар гӯем, дар зебӣ ин сура арӯсро монад. Нисбати макони нозил гардидани ин сура муфасссирон ду фикр доранд. Баъзе муфасссирон гуфтаанд, ки он дар Мадина нозил шудааст, баъзеи дигар гуфтаанд, ки он дар Макка нозил шудааст.

Сура бо ёдоварӣ ва зикри теъдоди неъматҳои зоҳирии Аллоҳ, ки аз ҳисоб берунанд, ибтидо меёбад. Аз ҷумла нахуст неъматҳои таълими Қуръонро ба инсон арза медорад. Баъдан, саҳифаҳои мавҷудро варақ зада, аз нишонаҳои бузургии Аллоҳ таъоло, ки таҳти шумор намебароянд, ба мисли осмони баланди бесутуну барқарор, Замини паҳновар, Офтоб, Моҳтоб, ситораҳои меваҳо ва зироати мавҷуда, ки ризқи олами башаранд, сухан мекунад. Дар

сура оид ба ҳаракати ситорау сайёраҳо дар коинот ва киштиҳо дар баҳрҳо маълумот ҳаст.

Давоми сура аз аҳволи кофирон ва гунаҳкорон дар қиёмат сухан менамояд. Баъдан дар бораи роҳати парҳезгорон дар Ҷаннат батафсил маълумот медиҳад.

Сураи мазкур бо яке аз исмҳои сифати олии Парвардигор, ки бисёр бузург аст, оғоз ёфта, ба ҳамин мазмун ба анҷом мерасад.

Ин буд маълумоти фишурда оид ба мундариҷаи сураи «ар-Раҳмон».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим

Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону бениҳоят бораҳм аст.

الرَّحْمَنُ

Ар-Раҳман.1.

1. Ар-Раҳмон (яке аз номҳои хуби Аллоҳ аст), Худои ниҳоят меҳрубон.

«Ар-Раҳмон» (исми Раҳмон) аз номҳои хоси Аллоҳ таъоло буда, яке аз сифатҳои Ёст ва рамзест аз раҳмати омми Ё. Аз ин ҷост, ки дастурхони неъматӣ худро барои дӯсту душмани Худ дар олам густурдааст. Дар ҳақиқат раҳмату меҳрубонии Ё таъоло андоза надорад. Ёст, ки ба махлуқоти худ, хоҳ дӯст бошад ва хоҳ душман, эҳсон мекунаду ризқ медиҳад. Оғоз ёфтани сура бо номи бобаракати ар-Раҳмон, ҳолати аҷибро дар бандагон бедор месозад ва таъсири ғайри оддӣ мегузорад.

Дар ояи навбатӣ Аллоҳ таъоло ба инсон ва чин ёдрас месозад, ки он неъматӣ бузурге, ки Аллоҳ ба онҳо додааст, ҳамин Қуръони маҷиду қарим аст.

عَلَّمَ الْقُرْآنَ

Ъаллама-л-Қур-ан.2.

2. Қуръонро таълим дод,

Яъне ар-Раҳмон ба воситаи Ҷабраил (а) бандаи Худ Муҳаммад (с), ё ба василаи Муҳаммад (с) ба бандагони Худ, чи инсон бошаду чи чин, Қуръонро омӯзонд. Қуръон нисбат ба дигар неъматҳо дида, неъматӣ бисёр бузург аст. Аз ин хотир Аллоҳ таъоло Қуръонро барои ҳифз намудан ва фаҳмидан осон гардонидаст. Зеро Қуръон набошад, имон нест, худошиносӣ нест, ҳубӣ нест. Агар таълими Қуръон набуд, олам аз бадбахтӣ, хунҳорӣ, порахӯрӣ, дуздӣ пур буд. Таълими Қуръон олитарин ва бузургтарин неъмат аст. Қуръон ин худ ваҳйи Илоҳӣ ба Пайғамбар (с) буда, он шарафу манзалати бузург ва аввалиндараҷа дорад. Он қўллаи баландтарини китобҳои самовист, ки бар афзалтарин бандаи Худованд, афзалтарини пайғамбарон ҳазрати Муҳаммад (с) нозил шудааст. Бинобар ин, Қуръонро ба ҳар роҳе, ки бошад, хоҳ дар сурат ва хоҳ дар маъно, ҳурмат карда бузург бояд дошт. Касоне, ки Қуръонро аз дигар китобҳо фарқ намегузоранд, аз мазмуни ин оят беҳабаранд. Агар пурсанд, ки Раҳмон кист? Ҷавоб Раҳмон зотест, ки Қуръонро ба инсон таълим додааст.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۝

Халақа-л-инсāн. 3.

3. инсонро офарид,

عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝

Ъалламаҳу-л-байāн. 4.

4. ўро сухан гуфтан омӯхт.

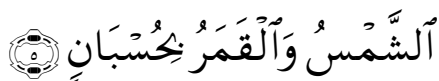
Аллоҳ таъоло инсонро шунаво, бино халқ намуд ва сухангӯиро ба ў омӯхт. Яъне ба инсон қобилияти сухан гуфтану фаҳмидани онро осон гардонид. Дар ҳақиқат инсон дар байни тамоми махлуқот ба чунин неъматӣ бузург (сухангӯӣ) фарқ мекунад.

Агар дигар махлуқ сухан гӯяд ҳам, асли набуда, балки тақлидӣ аст ё дар вақти сухан гуфтан мақсаде надорад ва ё мақсади худро адо карда наметавонад. Инсон бояд дар баробари дигар неъматҳо шукргузори ин неъматӣ бебаҳо бошад. Аз баракати ҳамин неъматӣ сухангӯист, ки инсон Қуръонхон мешавад ва маънои онро мефаҳмад, менависад ва ғайра...

Ба тартиби оятҳо эътибор диҳед. Дар ин сура Худованд таълими Қуръонро пеш аз офариниши инсон баён намудааст.

Бинобар ин, муфасссирон хулоса баровардаанд, ки инсон бояд Қуръонро муҳимтарин неъмат донад ва аз таълими Қуръон баҳравар шавад, зеро он асли неъматини динӣ ва дунявӣ аст.

Байзовӣ дар тафсири худ меғӯяд, ки зикри пай дар пайи теъдоди неъматҳои нав ба нави ба инсон дода шуда истодааст, то ин ки инсон шукргузор бошад. Огоҳист, ки инсон аз камбудӣ холи нест ва аз ӯҳдаи шукри ҳамаи неъматҳо баромада наметавонад.

Аш-шамсу ва-л-қамару би ҳусбāн.5.

5. Офтобу Моҳтоб бо ҳисоби муқаррар дар ҳаракатанд.

Офтобу Моҳтоб мувофиқи ҳисоби аниққардашуда (андозашуда) бе ихтилоф ва бе хато ҷорианд. Яъне ҳаракати Офтоб ва Моҳтоб андоза шудааст.

Мувофиқи ҳисоби дақиқи олимони масофаи аз сатҳи Замин то маркази он 6000 км аст. Вазни Замин хеле бузург буда, ба 6 000 000 000 000 000 000 000 000 тонна баробар аст. Вазн ва андозаи Моҳтоб аз Замин тахминан 6 маротиба хурд аст. Вазн ва андозаи Офтоб аз Замин ба дараҷаи тасаввурнашаванда бузург аст. Беҳамтоии қудрати Аллоҳ таъолоро бубинед. Аллоҳ таъоло Офтоб, Замин, Моҳтоб ва дигар ҷирмҳои беҳисоби кайҳонро бе ҳеҷ душворӣ офарид. Ҳайратовар он аст, ки ин қадар ҷисмҳои бузург ва вазнин бе ягон хатоӣ мувофиқи амри илоҳӣ аз рӯи хати муайян, самти муайян, суръати муайян ва тарзи муайян ҳаракат мекунанд. Ин ҳаракатҳо он қадар дақиқанд, ки инсон аз рӯи онҳо вақтро ченак мекунад.

Моҳ дар як вақт ду тарз ҳаракат мекунад. Якум дар атрофи меҳвари худ давр мезанад, дувум дар атрофи курраи Замин дар як моҳ як маротиба давр мезанад. Аҷоиби қор дар он аст, ки даври гардиши Моҳ дар атрофи Замин ва дар гирди меҳвари ҳадаш бо ҳамдигар хеле дақиқ баробар аст. Аз ин сабаб доим фақат як тарафи Моҳ ба сӯи Замин нигаронида шудааст ва инсон аз сатҳи Замин имкон дорад фақат як тарафи Моҳро мушоҳида намояд. Ин аст яке аз нишонаҳои бешумори бузургии қудрати Аллоҳ таъоло.

Масофаи байни Офтоб ва Замин дар давоми як сол аз рӯи низоми муайян тағйир ёфта меистад. Ин масофа дар тобистон дур ва дар зимистон наздик аст. Аммо аҷоибот дар он аст, ки тобистон гарм буда, зимистон хунук аст. Мавҷудияти Офтоб барои инсонҳо бузургтарин неъмат аст, зеро бе нури Хуршеду ҳарорати он зиндагӣ дар рӯи Замин номумкин аст. Қад кашидани гиёҳон,

сабзиши растаниҳо, бориши барфу борон, вазиши бод ҳама аз нури Хуршед аст, ки Аллоҳ таъоло ба он чунин хосиятро додааст.

Ай инсон! Боре фикру андеша мекуни, ки чунин тартибу низомро кадом зот офариду муайян кард? Оё боре ту фикр кардай, ки агар Аллоҳ ба сифати Раҳмониаш ин низоми Офтобу Маҳтобро созу дуруст нигоҳ надорад, кадом мутакаббиру мағрури манманикунанда ин низомро ба сомон расонида метавонад?

وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ

Ва-н-начму ва-ш-шаҷару ясҷудāн. 6.

6. Ва гиёҳу дарахт сачда мекунанд.

Гиёҳҳо, дарахтон, аз ҳудуди муайянкардаи Аллоҳ таъоло таҷовуз нанамуда, ба тарзу услуби ба худ хос, бе қайду шарт зикру сачдаи Аллоҳро мекунанд. Худо онҳоро мусаххари бандагонаш гардонидааст. Инсон мутобиқи хоҳишу талаботи худ онҳоро истифода мебарад. Ин тобеъ шудан сачда кардани онҳост. Дар дигар оят омада, ки ҳамаи мавҷудот тасбеҳ меғӯянд, аммо инсон намешунавад. Агар «Начм»-ро ба маънии ситора қабул намоем, маънои оят чунин фаҳмида мешавад, ки ситораҳо дар итоати Раҳмонанд. Бо амри ӯ таъоло аз як бурҷ ба бурҷи дигар меравад. Дарахтон бошанд, сар ба боло кашида барои пухта расонидани меваҳои худ ҳаракат мекунанд.

Хулоса, ҳар чӣ Аллоҳро итоат мекунад, гӯё Аллоҳро сачда кардааст. Бинобар ин, муфасссирон ҳар ду маънои начмро қабул доништаанд. Аллоҳ донотар аст.

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ

Ва-с- самāа рафаъаҳā ва ваъаъа-л-мизāн. 7.

7. Ва Осмонро барафрохт ва тарозуро бинҳод,

أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ

Ал лā татғав фи-л-мизāн. 8.

8. то ин ки дар тарозу таҷовуз накунед.

Худованд осмонро маҳкаму баланд бино кард ва қадрӯ шаънашро низ, боло бардошт. Ҳарчанд инсон таъриф кунад, ки ман ба қуллаи илм расидам, ҳоло дар илми кайҳоншиносӣ барои ӯ

ҳазорҳо муаммои сарбаста вучуд дорад. Ба охири гӯшаи осмон ҳеҷ кас нарасидааст. Ҳоло дар осмонҳо (қайҳон) миллионҳо ҷирмҳои офаридаи Аллоҳ таъоло вучуд дорад, ки инсон аз уҳдаи аз худ кардани он набаромадааст. Ин аст, ки бисёр мешунавем: «Ситораи набе боз кашф гардид». Он ҳам Аллоҳро сачда мекунад. Агар ахтаронро Зоте, ки сифаташ Раҳмон аст, наофарида бошад, кӣ онҳоро офарид? Ҳамин Зоти бузурги офаранда амр намуд, ки эй инсонҳо, ҳангоми муомила бояд ду паҳлуи адлу инсофи тарозуро баробар кунед. Агар чунин тарозуи адлу санҷиши ҳамагунаро дини Ислом ва Қуръон ба воситаи Муҳаммад (с) дастур намедоданд, мизони адолат вайрон буд, ботил бар ҳақ дастболо мешуд, қавӣ заъифро мағлуб месохт ва фисқу фасод оламро пахш менамуд.

Имрӯзҳо худ гувоҳ ҳастед, ки чун тарозуи адл дар ҳам шикастааст, беинсофӣ то чӣ андоза боло рафтааст. Бинобар ин Аллоҳ таъоло дар ояти зерин мефармояд:

وَأَقِيمُوا الزَّوْزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَحْسِرُوا الْمِيزَانَ

Ва ақиму-л-вазна би-л қиссти ва лā тухсиру-л-мизан. 9.

9. Ва рост бисанҷед ва дар вазн кардан нуқсон накунед!

Ай мардум, ки ба тиҷорату муомилаи он сару кор доред, барои шумо амри Аллоҳ таъолост. Аз тарозу истифода баред ва рост бошед инсофро поймол накунед. Ҳаргиз ҳангоми вазн кардан нуқсон накунед. Асли ин се ояти мазкур дар маъно адолат, тарозу ченакҳоро ифода мекунад. Агар фарохтар назар кунем, маъноҳои маънавиро низ дарбар мегирад. Масалан, ашъи дар дунёбуда ҳатто амалҳои инсонҳо ҳама соҳиби ченак, андоза ва тарозуи адли илоҳиянд. Талаб мешавад, ки модоме ки чунин аст, бояд тамоми муомилоту ченакҳо мувофиқи адлу шариъати илоҳӣ қарор гиранд ва мувофиқи дастурамалҳои Қуръон амалӣ гарданд. Валлоҳу аълам.

Чун зикри осмон поён ёфт, Парвардигор таваҷҷуҳи моро ба сӯи Замин ҷалб сохт.

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ

Ва-л-аръа ваъаъаҳā лил анām. 10.

10. Ва Заминро барои ҳамаи ҳайвонот (ҳамвор кард),

Калимаи «анам» чун «инсонҳо», ё «инсонҳо ва ҷинҳо», ё «тамоми офаридаҳо»-и Аллоҳ таъоло маъно дорад.

Аллоҳ таъоло курраи Заминро барои ҳамаи ашё (махлуқ)-ҳои дар он мавҷудбуда муносибу ором халқ намудааст. Қадри оромии Замин ҳангоми заминларза, ё дигар офатҳо равшан мегардад. Инсон он вақт дарк мекунад, ки Замини ором чӣ неъматӣ бузурге будааст. Ба ҳар тақдир, дар рӯи Замин Офаридгор қонзотҳои беҳисобро мувофиқ ба табиъати ҳар ҷо халқ намуд ва Заминро барои ҳаёти онҳо ва идомаи насли онҳо созгор гардонид. Тамоми мавҷудот аз Замини Аллоҳ таъоло манфиат мебаранд. Ҳамчунин ӯ таъоло барои оромии Замин кӯҳҳоро офарид. Шароити Замин ба табиати гуногуни тамоми мавҷудот мувофиқ гардонида шудааст. Суръати ҳаракати Замин ба даври Хуршед мувофиқи тахмини олимони имрӯза 35 км дар сония ва суръати гардиши он дар гирди худ 1600 км дар соат аст. Валлоҳу аълам Замин ду намуд ҳаракатро соҳиб аст, лекин итоати Аллоҳ таъолоро намуда, ашёи сатҳи худро ба фазо партоб намекунад, ҳамчун гаҳвора онҳоро нигоҳ медорад. Магар ҳамаи ин нишонаҳои қудрати бепоёни Аллоҳ таъоло нест? Чаро дар дигар сайёраҳо барои ҳаёти махлуқот шароит фароҳам несту дар Замин ҳаст? Онро кадом зот ба ғайри Аллоҳ таъоло қодир аст биофарад? Ин ҳамаро кӣ тобеъу манфиатбахши инсонҳо ва барои онҳо мувофиқ гардонид? Албатта ва боз албатта, ба ҷуз Парвардигори яқтову беҳамто, ки сифати ӯ Раҳмон аст, ҳеҷ каси дигар соҳиби ин гуна ҳикмат ва қудрат нест!

فِيهَا فَنَكْهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ

Фӯҳā фāкиҳату-в ва-н нахлу зāту-л-акмām. 11.

11. дар он Замин меваҳост ва дарахтони хурмост, ки соҳибони шукуфаҳои бо ғилофҳо ҳастанд.

Дар рӯи Замин навъҳои гуногуни меваҳо ба шаклу рангу таъми мухталиф вуҷуд доранд. Меваҳо мутобиқ ба ҳар иқлим парвариш меёбанд. Раванди пухтани меваи хурмо аҷиб аст. Дар марҳилаи аввал пардае онҳоро ҳамчун ғилоф мепӯшад. Ин ғилоф меваҳои хурморо ҳамчун раҳми модар то муддате дар дохили худ парвариш медиҳад. Баъд он ғилоф аз меваҳо ҷудо шуда, ба канор меравад ва хурмо дар сурати хӯша берун меояд. Ба хосса зикри хурмо аз миёни тамоми меваҳо шояд ба ин хотир бошад, ки он бо пуррагӣ мавриди истифода қарор мегирад ва дар диёри араб хеле ва хеле бисёр аст. Ҳамчунин дар таркиби ин мева назар ба дигар меваҳо моддаҳои муфид бисёр аст.

Ин меваҷотро дар иқлимҳои мухталиф бо рангу лаззати ҳархела кӣ офарид? Таркиби шифобахшу рангу лаззати онҳоро кӣ

медиҳад? Ҷавоб яктост: ҳама ва ҳама қудрати он Зотест, ки сифаташ Раҳмон аст!

وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ

Ва-л ҳаббу зу-л-ъасфи ва-р-райҳан. 12.

12. ва дар он Замин донаест, ки мерӯяд соҳиби барг аст ва райҳон (ғиёҳи хушбӯй) аст.

Дар Замин намудҳои бисёри растаниҳои донӣ мавҷуданд, мисли гандум, ҷав, ҷуворимакка ва ғайра. Дони онҳо ғизои инсонанд. Хӯшаву баргу пояшон ғизои чорпоёнанд. Ҳамаи онҳо бо қудрати Худованди Раҳмон офарида шудаанд. Боз растаниҳои дигар ҳастанд, ки бӯйҳои гуногуни хуш доранд, инсонро хушҳол мегардонанд.

Мавҷудияти навъҳои гуногуни растаниҳо бо сифатҳои ҳархела нишона аст аз қудрати бепоёни Аллоҳ таъоло. Чунин як тақсимои одилона нисбати ғизои инсон ва дигар махлуқот худ исботи муъҷизаи Худованд аст. Чун Аллоҳ таъоло дар зимни оятҳои гузашта дар бораи бисёр неъматҳои моддӣ ва маънавӣ ба бандагонаш хабар дод ва ба инсу чин хитоб карда гуфт:

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Фа би аййи ālāi Раббикумā тукаъзибāн. 13.

13. Пас, (эй инсу чин) кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Баъди зикри дувоздагонаи неъматҳои қаблӣ Аллоҳ таъоло зимни ояти мазкур мефармояд, ки ай ҷамоъаи инсу (инсону) чин, неъматҳои Аллоҳ таъоло беҳад бисёр аст, кадом яке аз онҳоро шумо инкор карда метавонед? Магар неъматҳои Аллоҳ таъоло бешумор нест? Оё шумо онҳоро ҳисоб карда метавонед? Оё бовар накардан ба неъматҳои Парвардигор ва дурӯғ шуморидани онҳо ношукрӣ нест? Шукри неъматҳои Аллоҳ таъолоро ба ҷо наовардан худ инкор кардани онҳо ва Холиқ надонишони Ӯ таъоло нест? Оё шукр далели имон ва дурӯғ ҳисобидан далели куфр нест? Дар ин сура ояти 13-ум 31 маротиба такрор мешавад. Агар ояти мазкур баъди зикри неъматҳои Аллоҳ таъоло зикр шавад, бешубҳа маънояшон ин аст, ки инсу чин бояд он неъматҳоро эътироф кунанду шукргузори онҳо бошанд. Агар баръакси ин баъди исёни бандаҳо зикр шавад, ба маънои ҳушдор додани инсонҳои фаромӯшкор аст ва онҳоро аз куфр варзидан тарсу бим медиҳад.

Имом Тирмизӣ аз Ҷобир (р) ва баъзе аз Ибни Умар (р) ривоят мекунам, ки ҳазрати Расулуллоҳ (с), ҳангоме ки сураи «ар-Раҳмон»-ро ба саҳобагони худ қироат намуд, онҳо сукутро интиҳоб карданд. Ҳабиби Худо (с) гуфт: «Ба шумо чӣ шуд, ки аз шумо дида аз чинҳо беҳтарин ҷавобро мешунавам? Чун ин оятро қироат кардаму шумо ва онҳо шунидед, онҳо гуфтанд: «Эй Парвардигори мо, ҳеҷ кадоме аз неъматҳои додаатро инкор намекунем, шукр мар туро». Аллоҳ таъоло зикри неъматҳои Худо идома медиҳад.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ كَالْفَخَّارِ

Халақа-л-инсана мин салсалин ка-л фаххор. 14.

14. Инсонро аз гили хушки садодиҳандаи монанди сафол офарид.

Аллоҳ таъоло дар ин оят инсон гуфта, ҳазрати Одам (а)-ро дар назар дорад, ки онро аз гили хушкшудаи сафолмонанде, ки ҳангоми ба вай ангушт задан садо мебарорад, офаридааст.

Мавриди тазаккур аст, ки дар ин оят офариниши инсон аз лойи хушки монанди сафол гуфта шудааст. Дар сураи «Ҳичр» бошад, халқи инсон аз лойи сиёҳи тағйирёфта, дар сураи Соффот аз лойи часпак ва дар сураи «Оли Имрон» аз хок баён гардидааст. Дар ҳақиқат байни ин ибораҳо тафовуте нест. Асли инсон дар ҳама маврид аз хок доништа шудааст. Бубинед Ё таъоло хокро аз Замин гирифт, чун шӯрида шуд, ба лойи часпак табдил ёфт, пас бо мурури замон тағйир ёфта, ба лойи часпаки бӯйнок мубаддал ёфт. Аз он лойи часпаки бӯйнок Аллоҳ таъоло қолаби инсонро сохт. Замоне сипарӣ шуд, он лой хушку сафолшакл шуд, ки бо даст расонидан садо медод. Баъд дар он қолаб рӯҳ (ҷон) дамида (дароварда) шуд ва одам ба ҳаракат даромад. Аллоҳ таъоло борҳо дар Қуръон зикр мекунад, ки инсонро аз адам (нестӣ) биёфарид, яъне инсон нахуст вучуд надошт, пас Офаридгор ўро аз хок халқ намуд. Илми ҳозира исбот кардааст, ки тамоми элементҳои кимёвии дар Замин мавҷудбуда дар организми одам низ, вучуд доранд. Ғайри Аллоҳ таъоло дигар зоте қодир нест, ки инсонро офарад. Инсон муъҷизаи бузург ва мураккабтарин аст.

وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّنْ نَّارٍ

Ва халақа-л-ҷанна мим мариҷи-м мин-н- нār. 15.

15. Ва ҷинро аз шӯълаи оташ офарид.

Аллоҳ таъоло ҷинҳоро аз шӯълаи оташи бедуд офаридааст. Шӯълаи оташ бошад, гуногунранг аст. Чӣ хел халқ шудани он дар

ақли инсон намеғунчад. Илм барои фаҳмидани он роҳ намеёбад. Маълум гардид, ки ин ҷараёно танҳо Аллоҳ таъоло медонад на инсон. Халқи ҷин ҳақиқат аст, инсонро иҷозат нест, ки ин ҳақиқатро инкор кунад, ё нодида бигирад. Бинобар ин, дар Қуръон Худованд халқи ҷинро хабар дода, инсонро хушдор додааст, ки онро бовар намояд ва барои ёфтани асрори он кӯшиш накунад. Дар бораи офариниши ҷин дар сураи «Ҷин» шарҳи батафсил оварда шудааст.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 16.

16. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Албатта, суоли Ҷ таъоло барои дилкӯбӣ ва сарзаниши инсу ҷинҳои туғёнгар аст, ки чун дар офариниши шумо ҳазорҳо ҳикмат аст, кадом якеро дурӯғ мешуморед ва чашм мепӯшеду ҳақиқатро нодида мегиред?

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ

Раббу-л-машриқайни ва Раббу-л-мағрибайн. 17.

17. (Ҷ) Парвардигори ду машриқ ва Парвардигори ду мағриб аст.

Дар тафсири маънои ояти мазкур муфасссирон фикрҳои гуногун доранд. Баъзе гуфтаанд, ки ду машриқ ва ду мағриб маконҳои тулӯ (баромадан) ва ғуруби (фурӯ рафтани) Офтоб ва Маҳтоб аст.

Аз мушоҳидаҳо маълум аст, ки Офтоб дар зимистон (22 декабр) аз нуқтаи ба ҷануб наздиктарин тулӯ мекунад. Баъди 22 декабр ҳар рӯз бо тадриҷ нуқтаи тулӯи Офтоб ба самти шимол майл намудан мегирад. 22 июн нуқтаи тулӯ дар самти ба шимол наздиктарин аст. Аз ин рӯ баъзе муфасссирон гуфтаанд, ки ду машриқу ду мағриб нуқтаҳои аз ҳам дуртарини баромадан ва фурӯ рафтани Офтоб дар тобистон ва зимистон аст. Дар ояти 40-уми сураи «Маъориҷ» Худованд ба маънои Парвардигори ҳамаи машриқҳо номбар шудааст, ки он сароҳатан ишора ба тағйирёбии маконҳои тулӯ ва ғуруби Офтоб дар давоми сол аст.

Баъди зикри ин неъмат Худованд боз инсонро ҷинро дар ояти навбатӣ хитоб мекунад.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 18.

18. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Ай инсу чин, кадом яке аз неъматҳои бешумори Парвардигори худро дурӯғ мешуморед? Дар оятҳои зер Аллоҳ таъоло боз эътибори бандагони Худро ба сӯи неъматҳои Худ нигарон месозад.

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾

Марача-л-баҳрайни ялтақийāн. 19.

19. Ду дарёро равон сохт, то ба ҳам ҷамъ шуда бираванд!

بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾

Байнаҳумā барзаху-л лā ябғийāн. 20.

20. Миёни ҳар ду пардаест, ки яке бар дигаре таҷовуз накунад (омехта нашаванд).

Аллоҳ таъоло ду баҳр – шӯр ва ширинро, дар ҳоле ки бо ҳам тамос доранд, канори ҳам равон сохт ва миёни онҳо пардаеро гузошт, то ин ки шӯро ширин бо ҳам омехта нашаванд. Чуноне ки дар ояти 54-уми сураи «Фурқон» омадааст, ки ин ҳам нишонаи қудратҳои оҷизкунандаи Аллоҳ таъолост. Олими араб доктор Муҳаммад Мутаваллӣ дар зери баҳри «курфази» форс чашмаҳоро тадқиқ намудааст, ки аз онҳо оби ширин фавора зада, ба боло ҳаракат мекунад ва бо оби баҳр омехта намешаванд, ки ин худ як муъҷизаи илоҳист. Дар ин хусус олимони тадқиқоти гуногун ба анҷом расонидаанд.

Обҳои рӯи Замин, чи шӯр ва чи ширин, ҳама ба мизони муайян ҳалқ карда шудаанд.

Хулоса, пайдо шудани оби ширин, шӯр ва ғайра, ин ҳама хосту иродаи Аллоҳ таъолост, ки сифати Ў Раҳмон аст. Дар ояти зер бори дигар Аллоҳ таъоло бандагони Худро дар бораи ин неъматҳо хитоб намуда, ба онҳо савол медиҳад.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 21.

21. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

تَخْرِجُ مِنْهَا اللَّوْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ

Яхруҷу минҳума-л-луйлу-у ва-л марҷан. 22.

22. Бармеояд аз ҳар ду дарё марворид ва марҷон.

Ин оят давоми оятҳои қаблӣ буда, Аллоҳ таъоло мефармояд, ки аз оби ин ду (баҳр ё дарё) марҷону марвориди қимматбаҳо бармеояд. Тафсири пайдоиши ин сангҳои қимматнок дар дохили маҳлуқоти зеробӣ хеле ҷолиб аст ва аз санъати беҳамтои Худованд дарак медиҳад. Валлоҳу аълам.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Фа би аййи аллаи Раббикумā туказзибāн. 23.

23. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Эй инсу чин, Аллоҳ таъоло дурру марҷонро аз обҳои шӯру ширин ҳамчун неъмат барои зебу зиннат ва давоу дармони шумо биёфарид, пас кадом неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ мешуморед?

Аллоҳ таъоло дар ояти зерин яке аз неъматҳои дигари худро баён мекунад.

وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ

Ва лаҳу-л-ҷавāри-л-муншаāту фи-л-баҳри ка-л-аъләм. 24.

24. Ва мар ӯрост киштиҳои баланди эҷодкардашуда монанди кӯҳҳо, дар баҳр равоншаванда.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Фа би аййи аллаи Раббикумā туказзибāн. 25.

25. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Қобилияти эҷодкорӣ яке аз неъматҳост. Инсон эҷод мекунад, хоҳ киштии дар баҳр шинокунанда, хоҳ киштии кайҳонӣ, хоҳ ҳавопаймо, хоҳ компьютерҳои замонавӣ бошад, ҳама ва ҳама натиҷаи қобилияти эҷодкорӣ аст ва дар айни замон офаридаи

Худованданд. Яъне ҳамаи онҳо тухфа ва неъматӣ Худованд аст.

Ай инсонҳо, шумо қодир нестед ҳақиқатро билкул дурӯғ шуморед. Агар дидаву дониста ҳақиқатро инкор кунед, шумо аз рӯйи гумроҳию саркашӣ ҷоҳилона рафтор мекунад!

Беҳтар он аст, ки ҳақиқатро эътироф созед ва шукри неъматҳои бепоянеро, ки Аллоҳ таъоло ба шумо додааст, ба ҷо биёред. Зикри баъзе аз неъматҳои, ки Аллоҳ таъоло ба инсон додааст, дар оятҳои қаблӣ гузашт. Ояти баъдӣ фаношавии тамоми мавҷудоти зиндари, ки дар Замин аст, ба таъкид хабар медиҳад.

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

Куллу ман ʔалайҳа фан. 26.

26. Ҳама касони рӯи Замин фаношаванда аст.

Ҳар он чӣ дар рӯи Замин вуҷуд дорад, аз қабилӣ инсу чину ҳайвоноту наботот оқибат фано хоҳад шуд. Инсон, ки ин қадар ба маъишати дунё ғурур меварзад, дар асл оқиз аст ва аз дасташ илоҷе намеояд. Охир, ӯ кадом мавҷудотеро аз маҳв гаштан нигоҳ доштааст, ки боз худро нигоҳ дорад? Пас, модоме ки дунё гузарон аст, он сазовори дилбастагӣ нест. Пас ибодату итоати Парвардигори якто беҳтару болотар аст. Худо ҳудаш боқӣ хоҳад монд. Назар ба мазмуни ояти 88-уми сураи «Қасас» ҳама ҳаётро падруд хоҳанд гуфт.

*Онон, ки куҳан буданду онон, ки наванд,
Ҳар як пайи якдигар яқояк бишаванд.
Ин мулки ҷаҳон ба кас намонад ҷовид,
Рафтанду равему боз ояндӯ раванд.*

(У.Хайём)

وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

Ва ябқо вачҳу Раббика зу-л-ҷалāли ва-л-икрoм. 27.

27. Ва Зоти Парвардигори ту, ки соҳиби бузургӣ ва азамат аст, боқӣ мемонад.

Ҳар чӣ рӯи Замин ҳаст, фано шавад, танҳо ҳамон Зоте, ки соҳиби азамат, кибриёӣ, инъому икром аст, боқӣ хоҳад монд. Дар ин оят мурод аз «ваҷҳу раббика» зоти Ёст. Ваҷҳи Аллоҳ таъоло бе кайфияту бе чигунагӣ сифати Ё таъоло аст. Ин аз сифатҳои муташобеҳ аст ва чӣ навъ будани он назди аҳли суннат вал ҷамоъат баҳснопазир аст. Боз Ё таъоло ба таъкид мефармояд.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 28.

28. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Эй инсу чин, неъматҳои Парвардигори шумо ҳадду шумор надоранд, шумо кадом яке аз онҳоро бовар надореду дурӯғ мешуморед?

Ояти зерин аз ниёзмандии ҳар як махлуқ ба Худованди бениёз ҳарф мезанад.

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

Яс-алуҳу маи фи-с- самāвāti ва-л-арз. Кулла явмин Ҳува фи шаън. 29.

29. Ҳар кӣ дар осмонҳо ва Замин аст, аз Аллоҳ суол мекунад. Ҳар рӯз Ӯ таъоло дар шугл аст.

Тамоми махлуқоти Замину осмон ба Парвардигор муҳтоҷ аст, зеро Ӯ таъоло холиқи тамоми мавҷудоти арзу самост. Ҳама ҳоҷати худро хоҳ ба забони ҳол бошад, хоҳ ба забони қол, хоҳ ризқ бошад ё ёрӣ ё саломти ё амонӣ аз Ӯ меиҷоранд. Ҳатто инсонҳои саркашу туғёнгар ҳам, ба сӯи Ӯ таъоло дар ҳолати ҳафв муроҷиат мекунанд ва аз Ӯ ёрӣ меҷӯянд. Чун ёрӣ меҷӯянд, ёрӣ ба онҳо мерасад, он кӯрдилон боз саркашии худро идома медиҳанд.

Аллоҳ таъоло ҳеҷ гоҳ ва ҳеҷ лаҳза бешуғл нест. Ин нуқта ақидаи насоро ва яҳудро, ки яке меғӯяд Аллоҳ рӯзи якшанбе, ё шанбе истироҳат дорад, ботил месозад. Онҳо фаҳм накарданд, ки Аллоҳ таъоло ба истироҳат кардан мисли инсонҳо ниёз надорад. Дар тамоми сифатҳо Ӯ таъоло ба махлуқи Худ монанд нест, онҳое, ки ин ҳақиқатро дарк накарданд, гумроҳ шудаанд.

Рӯзе Расулуллоҳ (с) ҳамин оятро меҳонданд, ки калимаи охираш «шаън» аст. Чун асҳоб инро шуниданд, аз Ӯ пурсиданд, ки «шаън» (шугл) чӣ маъно дорад? Расулуллоҳ (с) гуфт: **«Мағфирати гуноҳон, ғамзадаеро шод намудан, мушкилро осон кардан, қавмеро боло бардоштану қавмеро паст намудан, дорову фақир гардонидан, беморӣ додану шифо бахшидан ва ғайра аст».**

Он чӣ Аллоҳ таъоло амр намуд, қалам китобат кард ва саҳифаҳо хушк шуданд. Бо расидани вақти муайянкардаи Аллоҳ таъоло он навиштаҳо зоҳир шаванд.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 30.

30. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Ай инсу чин, чун тамоми махлуқот ба Парвардигори яқову беҳамто муҳтоҷ аст, шумо чӣ гуна метавонед онро инкор кунед? Агар инсу чин дили сангмонанди худро бо иҷрои амрҳои Аллоҳ таъоло нарма созанд, бурд хоҳанд кард.

سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾

Са нафруғу лакум айюҳа-š-šaқалāн. 31.

31. Эй ду қофилаи сангин (инсу чин), ба зудӣ аз ҳисоби ҳамаи шумо фориғ шуда башумо мепардозем.

Дар ин оят калимаи «санафруғ» истифода шудааст. Муфасссирон ин калимаро на ба маънои аслӣ, балки чун истиёра ба маънои таҳдид, ваъид (ваъдаи ҳафви ҷазо) истифода кардаанд. Валлоҳу аълам фишурдаи аксари тафсирҳо ин аст. Ай ду қофилаи сангдили ҳақро нодидагир, ин шуғле, ки дар дунё доред, хоҳед, ё нахоҳед, рӯзе ба охир мерасад. Даври дувум (охират) оғоз мешавад. Ба зудӣ номаҳои аъмоли шумо аз назар гузаронида мешаванд. Ҳангоми ҳисобу китоб ҳама амалҳои шумо маълум шуда, ба гунаҳкорон ҷазои комил ва ба вафодорон мукофоти бузург дода мешавад. Ба коре машғул шудану аз коре ғофил мондан ин сифати банда аст. Аллоҳ таъоло аз чунин сифатҳо пок аст. Балки илми ӯ таъоло дар он воҳид тамоми коинотро иҳота дорад. Ҳаргиз чизе ӯро аз чизи дигар машғул гардонида наметавонад.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 32.

32. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Қайд кардан ба маврид аст, ки ҳар як таҳдиди ин оятҳо барои ислоҳи бандагон неъмат аст, ҳеҷ инсу чин инро инкор карда наметавонад.

يَمْعَشَرُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضِ فَأَنْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَنِ

**Йа маъшара-л-ҷинни ва-л инси унистатътум ан
таифузу мин ақтори-с самāvāti ва-л-арзи фанфузу. Лā
таифузуна иллā би султoн. 33.**

**33. Эй гурӯҳи ҷин ва инс, агар тавонед, ки аз канораҳои осмонҳо
ва Замин (аз тақдир) гурехта берун равед, пас, берун равед,
берун рафта наметавонед, магар ба қудрати илоҳӣ (ин гунна
тавонои ба шумо дода нашудааст).**

Эй гурӯҳи ҷину инс, агар шумо қодиред, ки аз тарсу таҳлукаи азобу иқоби Аллоҳ таъоло ба гӯшаҳои Замину осмон фирор намоед ва хоҳед худро наҷот диҳед, наметавонед. Шумо қуввати чунин имкониятро надоред? На ба қаҳру ғазаб ва на ба нерумандӣ ба чунин мақсад комёб нахоҳед шуд. Ҳар кучо, ки бошад, дар муҳити ҳукми Аллоҳ таъоло қарор дорад. Бе кӯмаки Аллоҳ таъоло ҳеҷ кореро ба сомон расонида наметавонед.

Рӯзи ҳашр бошад, фариштаҳо бо ҳафт саф мардумро печононанд ва он рӯз мардум роҳи халосӣ ҷӯянду гӯянд: «Айнал мафарр» - «Дар кучост роҳи гурез». (ояти 10-уми сураи «Қиёмат»). Локин Замину осмони дигаре нест, ки ба он ҷо паноҳ баранд. Акнун аз рӯйи Замину зери осмони Парвардигор дигар ба кучо рафта метавонанд! Баъзе уламо бар инанд, ки калимаи султон ба маънои илм аст. Аслан султон маъноҳои қувват, мулк, ҳуҷҷат, илм ва дигарро дорад. Агар султонро ба маънои илм қабул намоем, пас ин оят ба рушди илми кайҳоншиносӣ далелу асос шуда метавонад. Валлоҳу аълам.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 34.

**34. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ
меҳисобед?**

Боз дар ин ҷо ду гурӯҳро мухотаб сохта фармуд, ки кадом як неъматҳои Парвардигоратонро инкор мекунад?

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شَوْاظٌ مِّنْ نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾

**Юрсалу љалайкумā шувāзу-м мин-н-нāри-в ва нуҳāсуn фа
лā таnтасирон. 35.**

**35. Бар сари шумо шуълаҳои бедуди аз оташро ва дуди бе шуъла
(миси гудохташударо) фиристода хоҳад шуд, пас, муқобила
карда наметавонед!**

Навъи дигари азоби рӯзи қиёмат ин аст, ки гунаҳкорон мехоҳанд, ки дар гӯшаю канори Замину осмонҳо аз азоби он рӯз гурезанд. Онҳоро аз як сӯ фариштагон ихота мекунанд ва аз сӯи дигар алайҳи онҳо шуълаҳои оташи сӯзони бе дуд, ё шарораҳои дудҳои тираву тор, дар баъзе ривоят миси гудохташуда истифода бурда мешавад. Дигар барои онҳо роҳи гурез намонанд ва он ҳаракатҳояшон бе натиҷа мемонанд. Дигар ба ҷуз дар ҳузури даргоҳи илоҳӣ истодан ва дар баробари ҳукми он маҳкама таслим шудан роҳе надоранд. Дар он рӯз барои ҳалос шудан ҳеҷ кас каси дигарро кӯмак карда наметавонад, балки ҳар кас барои наҷоти худ овора аст. Агар касеро Аллоҳ таъоло қуввату илму маърифат диҳад, наҷот ёфтаниш мумкин аст.

Аллоҳ донотар аст.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 36.

**36. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ
меҳисобед?**

Маълум аст, ки инсон рӯйи Замин ва таҳти осмони Аллоҳ таъоло қарор дорад ва барои ӯ ғайри ин қаламрави дигаре нест. Аллоҳ таъоло дар замири инсон ақлу фаросат, илму маърифатро ҳамчун ҳуҷҷат ниҳодааст ва инчунин неъматҳоро барои наҷоти ӯ пеш аз омадани рӯзҳои даҳшатбор арзонӣ фармудааст. Оё инсоне, ки худро инсон мешиносад, метавонад ин неъматҳоро дурӯғ шуморад? Аз савол ҷавоб маълум аст.

Аз ояти зер то охири сура манзараҳои рӯзи қиёмат, ҷараёни ҳисобу китоб, азоби кофарону гунаҳкорон, мукофоти муъминону тақводорон ва аҳволи онҳо баён мегардад.

فَإِذَا أَنْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾

**Фа изаъ шаққати-с-самъу фа к̣анат вардатаъ ка-д-
диҳан.37.**

**37. Пас, чун пора гардад Осмон, пас, ранги ӯ мисли гули сурх ва
мисли равгани гудохта.**

Яке аз аҳволи рӯзи қиёмат ин аст, ки осмон шикофта мешавад. Барои ихотаи халоиқ ва интизоми рӯзи маҳшар ҳамаҷониба фариштагон фуруд оянд. Дар он рӯз ҳодисаҳои ҳавлноке рух диҳанд, ки ҳеч кас ба даҳшати онҳо тоб оварда натавонад. Аз он ҷумла, аз шиддати гармии Дӯзах ва аз тарсу ҳавли вай ҳатто осмон баъди шикофта шуданаш мисли равған гудохта шуда, рангаш мисли гули сурх гулгун шавад. Албатта, ин суханест раднопазир, зеро Аллоҳ таъоло бар ҳама кор қодир аст. Ҳатто Замину ситорагон дар он рӯз тағйир ёбанд.

Хулоса, амалҳое, ки мо имрӯз онҳоро тасаввур карда наметавонем, дар он рӯз воқеъ мешаванд.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 38.

**38. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ
меҳисобед?**

Албатта, ҳушдор додани чунин оятҳо барои инсу ҷин ин неъмат аст, то ин ки онҳо бифаҳманду аз даҳшати чунин рӯзҳои ҳавлноки ҷонгудоз дар ҳазар бошанд.

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ

Фа явмаиъи-л лā юс-алу ъаъ зāмбиҳӣ инсу-в ва лā ҷāнн.39.

**39. Пас, дар он рӯз ҳеч инсон ва ҳеч ҷинро аз гуноҳ пурсида
нашавад.**

Ин оят бо ояти 24-уми сураи «Соффот» ва бо ояти 93-уми сураи «Ҳиҷр», ки онҳо ба саволи рӯзи қиёмат далолат доранд, зид нест. Қиёмат як рӯзи тӯлонист ва он саҳнаҳои гуногун ва мавқифҳо (ҷойҳои истодан)-и гуногун дорад. Яке аз саҳнаҳои гузарандаи он рӯз ин аст, ки на инсу на ҷинро аз гуноҳҳояшон савол карда намешавад. Яъне он саҳна тақозои онро надорад, то пурсида шавад, ки гунаҳкор кист? Ё ту гунаҳкор ҳастӣ, ё каси дигар? Балки дар он рӯз рӯйҳои гунаҳкорон сиёҳ, чашмонашон кабуду ҳаросон шуда онҳоро аз чеҳраҳояшон шинохта мешавад.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 40.

40. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

يُعَرِّفُ الْمَجْرُمُونَ بِسَيِّئِهِمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾

Юърафу-л-мучримӯна би сӯмāхум фа юъхазу би-н-навāси ва-л-ақдāм. 41.

41. Гунаҳкоронро аз чехраҳояшон шинохта мешаванд, пас, аз мӯйҳои пешони ва аз пойҳои гирифта мешаванд.

Оре, дар он рӯз савол намешавад, балки гунаҳкорон аз қиёфа (чехра)-ашон, ки сиёҳу торику ғамзадаву бадсуратанд, шинохта мешаванд. Фариштагон онҳоро аз мӯйҳои пешона ва пойҳои гирифта, рӯ ба Замин бо хорию зорӣ ба нори Ҷаҳаннам мекашанд. Зеро онҳо бо сабаби амалҳои баде, ки дар дунё кардаанд, сазовори чунин мукофот шинохта шуданд.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 42.

42. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Ин қадар ёдовариҳо ва ҳушдорҳо аз он рӯзи пурдаҳшат хабар мерасонанд. Ин аз тарафи Парвардигор лутфест ба бандагони Худ. Ояти мазкур ба инсу чин мефармояд, ки ин ҳама ёдовариҳо ва ҳушдорҳо барои шумо ҳам неъмат асту ҳам маълумот. Кадом яке аз ин неъматҳоро дар дунё ва маълумотро дар охират инкор карда метавонед? Вақто ки фариштагон мучримонро аз мӯи пешона ва қадамҳояшон дошта, ба назди Ҷаҳаннам меоваранд, ба онҳо сухани дилкӯбкунандаи зеринро мегӯянд.

هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمَجْرُمُونَ ﴿٤٣﴾

Ҳāзиҳи Ҷаҳаннаму-л-лати юказзибу биҳа-л-мучримӯн. 43.

43. Ин аст он Дӯзахе, ки гунаҳкорон онро дурӯғ меҳисобиданд.

Ана ин аст он Дӯзахе, ки гунаҳкорон онро ва сифатҳои онро дурӯғ меҳисобиданд. Акнун онро ба чашм бинанд! Шуморо аз

мавҷуд будани Дӯзаҳу сифатҳои он хабар дода шуда буд, вале бовар накардед ва аз содир кардани ҷурму гуноҳ даст набардоштед, худро мунофиқу гунаҳкору оқибат кофир сохтед. Ана ин аст он Дӯзах, ба чашми худ бинед. Фариштагони муваккали Дӯзах ин ибораро ба такрор мегӯянд, ин азобу алами мучримонро боз ҳам зиёдтар мегардонад.

Сифати Ҷаҳаннам ва азобҳои дардноки онро ояти зер афзуда, баён месозад.

يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ ءَانِ ٤٤

Ятӯфӯна байнаҳа ва байна ҳамимин āн. 44.

44. Дар миёни отаиш ва миёни оби гарми ҷӯшон рафтую мекунад.

Гунаҳкорон бо оташи сӯзон азоб дода мешаванд. Гоҳо оби гармро болои онҳо мерезанд ва ё ба ҳангоми ташнагӣ ба онҳо чунин об дода мешавад, ки ҳангоми нӯшидан дарунашон бисӯзад.

Хулоса, дӯзахиён дар байни азоби оташи Дӯзах ва оби ҷӯшон дар рафту омаданд ва ин ҷазои дарднокро мекашанд. Худовандо, аз ҷамиъи навъҳои азоби Ҷаҳаннам ба Ту паноҳ мебарем.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ٤٥

Фа би аййи āлāи Раббикумā туказзибāн. 45.

45. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Назди уламои изом такрори ин ояти карима баъд аз оятҳо азоб барои осихо ба ин хотир будааст, ки аз оёти азоб хулосаи даркорӣ бароварда, даст аз ҷурму гуноҳ бикашанд ва тавбаи насӯҳ намоянд. Ин гуна даъватҳо ва ҳушдорҳо худ як неъматӣ бузург аст, ки инсон бохирад огоҳ мешавад.

Дар ин ҷо азоби гунаҳкорон ба поён расида, мукофоти тақводорон зикр мегардад.

وَلِمَن خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ ٤٦

Ва ли ман хофа мақома Раббихи ҷаннатāн. 46.

46. Ва барои касе, ки аз истодан ба ҳузури Парвардигори хеш тарсидааст, ду Ҷаннат аст.

Зимни ояти мазкур муфасссирони киром маъноҳои гуногунро истифода бурдаанд ва мумкин аст, ки ояти мазкур эҳтимоли ҳар

яки онҳоро дошта бошад. Лекин он чӣ аз зоҳири оят маълум мешавад, валлоҳу аълам ин аст.

Шахсоне ки ҳангоми зинда буданашон дар дунё аз истодан дар назди Худованд бо дасти ҳолӣ (яъне бе савоби амалҳо) тарсиданд ва дар иҷрои амалҳои хубу солеҳ кӯшидаанд, мукофоти арзанда мегиранд. Барои чунин шахсон Аллоҳ таъоло ду Ҷаннат (ду боғ)-ро ваъда додааст. Агар гунаҳкорон миёни нору оби ҷӯшон дар азобу дар рафту омад бошанд, муттақиён (парҳезгорон) дар боғҳои Ҷаннат сайру фароғату истироҳат доранд. Чунин маъноро дар ояти 33-юми сураи «Раъд», ояти 15-уми сураи «Оли Имрон», ояти 38-уми сураи «Нур» иншоаллоҳ, истифода бурдан мумкин аст. Баъзе бар инанд, ки яке аз он ду Ҷаннат барои инс (инсон) аст. Дигари он барои ҷин аст. Аллоҳ донотар аст.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 47.

47. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Пас, Ё таъоло дунболи ин неъматӣ бузург ҳамагонро хитоб намуда фармуд, ки эй инсу ҷин, кадомин неъмате аз неъматҳои Парвардигоратонро шумо инкор карда метавонед? Оятҳои зерин сифати ин ду Биҳишти номбурдaro, иншоаллоҳ, эзоҳ медиҳанд.

ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾

Завātā афнāн. 48.

48. (Он ҷаннатҳои) Соҳибон (доро)-и шоҳаҳои бисёранд.

Яъне он ду Ҷаннати ваъдашуда соҳиби дарахтони сершоҳу ботароватанд, дорои меваҳои гуногун ва сояфкан ҳастанд. Аллоҳ донотар аст.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 49.

49. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Ин боз ҳамон саволи такрорӣ аст, ки тафсираш дар боло гузашт.

فِيهَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾

Фӯҳимā њайнāни тачрийāн. 50.

50. Дар он ду бӯстон ду чашмаест ҷоришаванда.

Дар ҳар як ҷаннатҳои хурраму сарсабзи номбурда ду чашмаест ҷорӣ. Яке «салсабил» ва дигаре «тасним». Онҳо барои дарахтон ва барои нӯшидани инсонҳо омода карда шудаанд. Нӯшидани онҳо ба кас ҳаловат бахшида, дар ҳақиқат боғ – (ҷаннат) будани онҳоро тасдиқ мекунад, онҳо ба Ҷаннат ҳусн мебахшанд.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 51.

51. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Дар ояти баъдӣ навбат ба эзоҳи меваҳои он ду Ҷаннат дода мешавад.

فِيهَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾

Фӯҳимā миn кулли фāкиҳатин завҷāн. 52.

52. Дар он ду бӯстон аз ҳар мева ду ҷуфт (навъ) бошад.

Дар он ду Ҷаннати номбурда барои роҳату фароғати ҷаннатиён аз ҷамиъи анвои меваҳо ду синф вучуд дорад. Навъе, ки барои бандагон маъруфу шинохташуда аст. Навъи дигар, ки онҳоро то ҳол дида нашудааст.

Ибни Аббос (р) гуфта, ки тамоми меваҳои ин дунё, чи талху чи ширин, ҳама дар боғҳои Ҷаннат вучуд дорад. Ҳатто «ҳанзала» (харбузаи сагак) дар он ҷо дида мешавад. Тафовути он меваҳо аз меваҳои дунёвӣ дар он аст, ки он ҷо ҳама ширинанд. Боз тақрори савол аз бандагон мешавад.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 53.

53. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Дар оятҳои қаблӣ хусусиятҳои сегонаи он ду боғи Биҳишт ба намоиш гузошта шуд. Акнун ояти баъдӣ хусусияти чаҳорум ва панҷуми он ду боғро эзоҳ медиҳад.

مُتَكِّينَ عَلَىٰ فُرُشٍ بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾

Муттакии́на ѓалā фуруши́м бат̄ѓинуҳā мин истабрақ. Ва чана-л-чаннатайни дāн. 54.

54. Бар бистарҳое така зананд, ки астари онҳо аз абрешими тоза аст ва меваҳои он ду Ҷаннат (ба онҳо) наздиканд.

Дар бӯстонҳои Ҷаннат биҳиштиён ба бистарҳое, ки ҳатто астарҳояшон абрешими тоза аст, тақязанон нишаста бошанд. Меваҳои Ҷаннат барои онҳо дар масофаи наздик қарор доранд, ки барои гирифтани истеъмоли онҳо (ҷаннатиён чи рост истода ва чи нишаста ва чи ба паҳлӯ бошанд) ягон заҳмату машаққат намекашанд.

Албатта, чунин иззату икром ва оромии комил барои биҳиштиён насиби шахсоне мешавад, ки Аллоҳ аз онҳо ва онҳо аз Парвардигори худ розианд. Лозим ба ёдоварист, ки дар дунё матоъи пурарзиш абрешим аст, агар болои бистареро абрешим кунанд, маълум аст, ки астари онро аз матоъи камарзиш таҳия мекунанд. Ба ном пурарзиштарин матоъи дунёро дар Ҷаннат ба ҷои камарзиш ба кор бурда шудааст. Маълум мешавад, ки матоъи пурарзиши Ҷаннатро мо сифат карда наметавонем ва ақли мо ҳам намерасад. Аллоҳ таъоло боз ҳамаро хитоб намуда, ба ояти зер мефармояд.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾

Фа би аййи ālāи Раббикумā туказзибāн. 55.

55. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

فِيهِنَّ قَصْرَاتُ الْطَّرَفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ ﴿٥٦﴾

Фиҳинна қосироту-тӣ тарфи лам ятмишҳунна инсун қаблахум ва лā чāнн. 56.

56. Дар он ҷаннатҳо занон (хурон)-анд чашмонашонро фуруандозанда, ки пеш аз биҳиштиён ҳеҷ одамии ва на чин онҳоро даст нарасонидааст.

Дар он Ҷаннатҳои зикргардида ҳурон (занон) ҳузур доранд, ки ҷуз шавҳарони худ ба дигар сӯй чашм надӯзанд. Онҳо ҳама бокираанд ва ҳеҷ инсу ҷин ба онҳо (қаблан) даст нарасонидааст.

Ин шашумин аз неъматҳои Ҷаннат буд, ки ояти мазкур онро эзоҳ дод. Дар дунболи зикри ин неъматҳо бори дигар саволи қаблӣ ҳамчун таъкид зикр мешавад. Ояти баъдӣ боз сифати ҳурони Ҷаннатро идома медиҳад.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 57.

57. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾

Ка аннаҳунна-л-йāқуту ва-л-марҷāн. 58.

58. Гӯё он ҳурон ёқуту марҷонанд.

Он ҳурони Биҳишт дар сурхию сафедӣ ва сафо дар зебоию назофату латофат ба ёқуту марҷон шабоҳат доранд. Дар ҳадис омада, ки пойҳои ҳурони Биҳишт то андозае сафеданд, ки ҳатто дар паси 70 пардаи (либоси) шоҳӣ мағзи устухонҳояшон намудор аст. Боз барои таъкид саволи қаблӣ такрор мешавад.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 59.

59. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

هَلْ جَزَاءُ آلِي حَسَنِ إِلَّا آلِي حَسَنِ ﴿٦٠﴾

Ҳал ҷазāу-л-иҳсāни илла-л иҳсāн. 60.

60. Ҷазои некӯкорӣ магар некӣ нест?

Шахсоне, ки дар ҳоли ҳаёташон ба ибодати Холиқи худ ва барои нафъи бандагони Ё машғул шуданд ва дар вақти анҷом додани корҳои неку писандида Парвардигори худро ҳозир нозир донистанд ва илова бар ин аз амалҳои ношоиста дурӣ ҷустанд, мукофоти арзанда мегиранд. Яъне ҷазои эҳсон эҳсон буда, дар охира ба онҳо Аллоҳ таъоло подоши арзандае медиҳад.

Боз дар ояти зер аз бандагон ба такрор пурсида мешавад.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 61.

61. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾

Ва миñ дунихимā қаннатāн. 62.

62. Ва ғайр аз ин ду Қаннат (боз) ду Қаннати дигар (ҳам) ҳаст.

Ба ғайри он ду Қаннате, ки сифатҳояшон дар оятҳои қаблӣ гузашт, поёнтар аз рӯи дараҷа боз ду Қаннати дигар ҳам вуҷуд дорад. Бинобар мазмуни ҳадиси Расулуллоҳ (с) он ду Қаннати аввал барои собиқину (пешиниён) муқаррабин (наздиқгардонидашудагон) аст ва ин ду Қаннати баъдие, ки дар дараҷа нисбатан поёнтаранд, барои (асҳоби ямин) соҳибони дасти рост, яъне шахсоне, ки номаи аъмоли онҳоро ба дасти росташон медиҳанд, омода шудааст. Мисол: Агар он ду биҳишти аввал аз тилло бошанд, ин ду биҳишти поён аз нуқраанд. Аллоҳ донотар аст.

Хонандаи азиз, шарҳи муфассалро дар ин мавзӯ дар сураи «Воқиъаҳ», иншоаллоҳ, хоҳӣ ёфт.

Бо ояти зер аз бандагон иқроршудан ба неъматҳо пурсида мешавад ва оятҳои баъдӣ сифати он ду Қаннатро, иншоаллоҳ, идома медиҳад.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн. 63.

63. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

مُدَّهَامَّتَانِ ﴿٦٤﴾

Мудҳамматāн. 64.

64. Ду бӯстони сабз, аз гояти сабзӣ ба сиёҳӣ (ранг) мезананд.

Он ду Қаннати баъдие, ки Аллоҳ таъоло хабари онҳоро додааст, пур аз дарахтони сарсабзу мевадор буда, аз таровати

кабудӣ ба назар сиёҳ менамоянд. Ин аз ғояти ободонии он ду Ҷаннат гувоҳӣ медиҳад.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾

Фа би аййи аллаи Раббикумā туказзибāн. 65.

65. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّا خَتَانِ ﴿٦٦﴾

Фӯҳимā њайнāни наззоҳатāн. 66.

66. Дар он ду Биҳишт ду чашмаест фавворазананда.

Ду чашмае, ки дар ин ду Ҷаннати поён аст, онҳо фавора мезананд ва ҳаргиз хушк нахоҳанд шуд. Ибни Аббос (р) ва Ибни Масъуд (р) гуфтаанд, ки он ду чашма фавора зада, чун қатраҳои борон ба ҳавлиҳои ҷаннатиён мерезанд ва аз онҳо бӯи мушқу анбару кофур меояд. Сипас мефармояд.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾

Фа би аййи аллаи Раббикумā туказзибāн. 67.

67. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَانٌ ﴿٦٨﴾

Фӯҳимā фāкиҳату-в ва нахлу-в ва руммāн. 68.

68. Дар он ду Биҳишт мева ва хурмо ва анор ҳаст.

Дар он ду Ҷаннат ҳама навъи меваҳо, хусусан ҳама навъи хурмо ва анор барои тановули биҳиштиён вучуд дорад. Дар ояти мазкур ба таври хос зикр кардани хурмо ва анор барои фазилати онҳост. Фоидаҳои зиёдате, ки хурмо ва анор нисбат ба дигар меваҳо доранд, ба таври васеъ дар китобҳои тиббӣ навишта шудааст.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾

Фа би аййи аллаи Раббикумā туказзибāн. 69.

69. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حَسَانٌ ﴿٧٠﴾

Фӣҳинна хайро́тун ҳиса́н.70.

70. Дар он ҷаннатҳо занони хубсурат аст.

Дар он ду Ҷаннат занони карима, солеҳа, зебо, хубсурату хубсират, соҳибони хулқи нақӯ, хушзабону покиза вучуд доранд. Онон ба шавҳарони худ озор нарасонанд ва ба ғайри ҳамсарони худ ба бегона назар накунад. Ин сифатҳо агар дар занони дунё бошанд, барои некбахтияшон намуна шуда метавонад.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾

Фа би аййи ала́и Раббикумā туказзиба́н.71.

71. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

Ҳамаи он чӣ дар оятҳои қаблӣ зикр шуд, барои инсу ҷин неъмат аст. Кадом яке аз ин неъматҳои Парвардигорро инкор карда метавонанд? Наметавонанд!

Акнун сифати асосии занҳои Ҷаннат ба ояти зер идома дорад.

حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾

Ҳӯрум мақсу́ротун фи-л хийāм. 72.

72. Хурҳо ҳастанд нигоҳдошташуда ва парданишин дар хаймаҳо.

Он занони дар он ду Ҷаннат буда хурҳо ҳастанд, ки чашмонашон мисли мушк сиёҳ, рӯйҳояшон ниҳоят сафед, сафедии чашмонашон ниҳоят шаффоф, аз номаҳрамон мастуру танҳо, чашмонашон ба сӯи шавҳарони худ нигаронида шудааст. Онҳо бо ин сифатҳо барои ҳамсарони ҳамтои бихиштияшон хос дар хаймаҳои он ду Ҷаннат нигоҳ дошта мешаванд. Боз ояти баъдӣ барои таъкид саволи такрорӣ меояду он ду тоифаро иқро мефармояд.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾

Фа би аййи ала́и Раббикумā туказзиба́н. 73.

73. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

لَمْ يَطْمِثْنِ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ

Лам ятмиџхунна инсуи қаблаҳум ва лā қāнн. 74.

74. Даст назадааст (накофтааст) он ҳурҳоро ҳеҷ одамӣ ва на чин.

Яъне ба он ҳуроне, ки дар хаймаҳо дар ду Ҷаннати поёнанд, пеш аз ҳамсаронашон на инсу на чин даст накофтааст, онҳо дӯшизаанд. Ногуфта намонад, ки муъминон ва муъминаҳое, ки дар дунё шаръан ҳамсари якдигаранд, агар ҳар ду бо имон раванду биҳиштӣ бошанд, дар он ҷо бо ҳам дар беҳтарин шароит мақомдоранд ва ба хоҳири ибодатҳо ва амалҳое, ки дар дунё анҷом додаанд, мақомашон аз мақоми ҳурон баланд аст. Боз саволи қаблӣ такроран меояд.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Фа би аййи ālāи Раббикумā туказзибāн. 75.

75. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро дурӯғ меҳисобед?

مُتَكِينٍ عَلَى رَفْرَفٍ خُضِرَ وَعَبَقَرِيٍّ حِسَانٍ

Муттакииṇа ъалā раффрафин хузри-в ва ъабқариййин ҳисāн. 76.

76. Тақякунон бар болиштҳои сабз ва бар фаршҳои қиммату нафис нишаста бошанд.

Абқар ном деҳаест дар Яман, мардуми он деҳа ба бофтани матоъи абрешимии аълосифат машғул буданд. Бинобар ин, номи ин деҳа бо он матоъ дар замони худ байни мардум машҳур буд. Мардум матоъи Абқарӣ мегуфтанд. Валлоҳу аълам, барои фикру маъноии ин оятро фаҳмидан Аллоҳ таъоло бисотҳои Ҷаннатро ба чунин монандсозӣ бо бисотҳои дунёвӣ баён намуд. Вагарна ҳар гуна роҳате, ки дар дунё бошад, роҳати Ҷаннат чандин ҳазорҳо аз он афзунтар аст.

Хулоса, аҳли Ҷаннат дар катҳо ва болои фаршҳои он бо болиштҳои сабзу қимматбаҳои нафис тақязанон дар истироҳатанд.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Фа би аййи ālāi Раббикумā туказзибāн.77.

77. Пас, кадом яке аз неъматҳои Парвардигори худро (эй инсу чин) дурӯғ меҳисобед?

Дар охири ояти ин сураи муборака Аллоҳ таъоло мефармояд.

تَبْرَكَ أَسمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

Табаракасму Раббика зи-л-чалāли ва-л-икром. 78.

78. Бобаракат аст номи Парвардигори ту, ки ниҳоят бузург ва (соҳиби) инъоми азим аст.

Ҳама исмҳои ӯ таъоло пурбаракату заволнопазиранд. ӯ таъоло барои бандагони Худ соҳиби фазлу инъоми бузург аст. Шоистатарин зоте, ки унвони исми мубораки ар-Раҳмон барои ӯ сазовор аст, зоти поки Парвардигор аст, ки сарчашмаи ҳама некиҳо ва баракатҳост. Дар ин сура анвои неъматҳои дунё ва охират, чи дар Осмон ва чи дар Замин, аз он ҷое, ки ин ҳама аз вучуди бобаракати Парвардигор сарчашма мегиранд, зикр шуд. Неъматҳои Парвардигор бешумор аст ва охирин ва беҳтарини неъматҳои ӯ таъоло мушарраф шудан ба ҷамоли ҷаҳонорои ӯст.

Расули Аллоҳ (с) дар ҳар кор ва ҳолатҳои ниёзмандӣ гуфтани «йа зал ҷалали вал икром»-ро фармудаанд. Асли ҷамии хубиҳо ва ҳақиқати неъматҳо аз баракати номи поки ӯ таъолост. Аз зикри номи Аллоҳ таъоло баракати неъматҳо афзунтар мегардад. Ин аст, ки мо ба ҳар коре шурӯъ кунем, «Бисмиллоҳ» мегӯем. Аллоҳ донотар аст.

Аз Оиша (р) ривоят аст, ки баъди анҷоми намоз Расулуллоҳ (с) миқдори гуфтани ин калима: «Аллоҳумма антас-салам ва минкас-салам табаракта йа зал ҷалали вал икром» менишастанд, то инро намегуфтанд, ба дигар коре машғул намешуданд.

Худовандо, Ту «Зул ҷалоли вал икром» ҳастӣ, ба ҳурмати ҳамин исмат моро аз неъматҳои биҳиштият маҳрум масоз! Парвардигоро, раҳматат бисёр васеъ аст, ҳарчанд он амалеро, ки шоистаи даргоҳи Туст, анҷом дода натавонистем, аз он ҷо, ки лоиқи исми Раҳмони Туст, бар мо рафтор кун! Бор Илоҳо, мо ҳеҷ як неъматҳои Туро дурӯғ ҳисоб намекунем ва худро пайваста ғарқи эҳсони худат медонем, онҳоро бар мо доимӣ насиб гардон! **Аллоҳумма акримно бинназари ило вачҳика-л-карим.**

Поёни сураи «ар-Раҳмон» ва лиллаҳил ҳамд.